

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ"
ПРАВНО – ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА "ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ И ПУБЛИЧЕН
МЕНИДЖМЪНТ"**

Нели Василева Стоянова

**Извършване на наказателно преследване по частна
инициатива**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на образователна
и научна степен "доктор"**

**научна специалност: Наказателен процес
направление 3.6 Право**

**Научен ръководител:
Проф. д-р Никола Манев**

**Благоевград,
2013**

Дисертационният труд на тема "Извършване на наказателно преследване по частна инициатива" е обсъден на заседание на катедра "Публичноправни науки и

публичен мениджмънт” към Правно – исторически факултет на Югозападен университет ”Неофит Рилски”, гр. Благоевград (Протокол № 10/15.02.2013г. от заседанието на катедрата) и е насочен за защита пред научно жури.

Дисертационният труд е съобразен със законодателството на Република България, действащо към месец март 2013 г. Защитата на дисертационния труд ще се състои на 30.05.2013 г.ч. в зала(уч. Корпус № 6) на ЮЗУ „Неофит Рилски”, гр. Благоевград.

Автор: Нели Василева Стоянова

Тема: Извършване на наказателно преследване по частна инициатива

Тираж: 10 броя

Съдържание:

I. Обща характеристика на дисертационния труд /стр. 4/

1. Актуалност на научното изследването /стр. 4/
2. Методология на изследването /стр. 5/
3. Обект и предмет на изследването /стр. 6/
4. Цел и задачи на дисертационния труд /стр. 6/
5. Източници на изследването /стр. 7/
6. Практическо значение на изследването /стр. 8/
7. Обем и структура на дисертационния труд /стр. 8/

II. Съдържание на дисертационния труд /стр. 8/

1. Увод /стр. 8/
2. Глава първа ” Историческо развитие на наказателното преследване по частна инициатива в националната правна практика “ /стр. 9/

3. Глава втора ”Наказателно преследване по частна инициатива – същност и условия за образуване” /стр. 16/

4. Глава трета ”Прекратяване на обвинението по дела от частен характер” /стр. 26/

5. Заключение /стр. 30/

III. Справка за приносните моменти /стр. 31/

IV.Списък на публикациите по темата на дисертацията /стр. 35/

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1.Актуалност на научното изследване

В съдебната практика делата, които се образуват по тѣжба на пострадалия са известни като дела от частен характер, като се приема, че ”частното” на престѣпленията

от частен характер е това, че наказателното производство се възбужда и поддържа от пострадалия или от неговите наследници.

Темата на настоящия дисертационния труд е “Извършване на наказателно преследване по частна инициатива“, което може да се приеме като синоним на наказателното производство от частен характер. Необходимостта от изследване с подобен характер се обуславя от нарастващия брой образувани наказателни производства по тъжба на пострадалия и разнородната съдебна практика. Престъпленията, които се преследват по тъжба на пострадалия са факт за правния свят в цялата му история, но независимо от това в сегашната наказателнопроцесуална практика не съществува изчерпателна правна уредба по разглеждания вид производство. След задълбочено изследване на наказателнопроцесуалното ни законодателство, както и чрез проучване на опита на някои европейски държави са потърсени решения за по-бързо и ефективно наказателно производство от частен характер.

Актуалният характер на дисертационния труд се определя и от липсата на цялостно и задълбочено научно изследване в българската правна литература */от направеното проучване се установява, че само отделни проблеми, относими към наказателното преследване по частна инициатива, са били обект на научно изследване/,* което налага да се изследва цялостно извършването на наказателно преследване по частна инициатива.

2. Методология на изследването

В дисертационния труд са използвани редица научни методи, съответстващи на интердисциплинарния характер на изследвания проблем.

За постигането на поставените цели и съответните задачи са използвани следните методи: **Историческият метод**, чрез който се разглеждат въпросите за появата на престъпленията от частен характер и развитието на наказателните дела от частен характер; използваният **правно-исторически анализ** дава възможност да се проследи развитието на наказателното преследване по частна инициатива според действащото българското законодателство и законодателната политика на Европейския съюз. Направена е оценка на отмененото и действащото законодателство с помощта на критико-аналитичния метод. **Диалектическият метод**, дава възможност да се изясни връзката между общественоекономическото развитие на страната и развитието и спецификите на наказателното производство от частен характер. **Нормативният метод** се използва при анализа на отделните наказателноправни и наказателно-процесуални норми. **Метода на индукцията**, при който от изводите относно частното проявление се правят изводи за общото положение, както и **дедукция**; чрез **сравнително-правния** метод е проследено развитието на наказателното преследване по частна инициатива, като се посочват различията и специфичните особености на българското и чуждестранното законодателство по отношение на обекта на научното изследване.

С прилагането на посочените научни методи се постигна комплексно и последователно изследване по поставените задачи и са направени предложения за усъвършенстване на нормативната уредба в областта на наказателното преследване по частна инициатива.

3.Обект и предмет на изследването

Обект на проучване са правоотношенията, възникнали във връзка с дейностите на лицата, които са

извършили престъпление, преследвано по тъжба на пострадалия, както и действията свързани с образуване, изменение и прекратяване на производството по частна инициатива според наказателния процес на Република България и наказателно-процесуалните закони на някои европейски държави.

Предмет на дисертационния труд е анализиране на явленията относими към извършване на наказателно преследване по частна инициатива според българското наказателно-процесуално право от Средновековието до наши дни, като е направена съпоставка на явленията с чуждестранното законодателство.

4.Цел и задачи на изследването

Целта на дисертационния труд е да се изясни института - наказателно преследване по частна инициатива, като се очертаят същността и особеностите му, за да се предложат изменения, с които да се стигне до усъвършенстване на разглежданото производство.

За постигането на тази цел се поставиха следните задачи:

а. Проследяване на историческото развитие на изследвания институт и на престъпленията, които се преследват по тъжба на пострадалия;

б. Изследване на някои от проблемите по отношение на престъпленията от частен характер съгласно Наказателния кодекс на Република България и наказателноправните закони на някои европейски страни;

с. Оценяване на сегашното състояние на изградената наказателно-процесуална система, като се аргументира необходимостта от промени на законодателството по отношение на наказателното преследване по частна инициатива;

d. След изследване на чуждестранното законодателство в тази насока, се предлагат нови решения на някои от проблемните ситуации;

e. Изясняване и формулиране на специфични за наказателното преследване по частна инициатива понятия;

f. Идентифициране на най-често срещаните неясноти, неточности и противоречия и празноти по отношение на наказателното преследване по частна инициатива, като са отправени препоръки за оптимизиране на процеса на правоприлагане.

g. Анализиране на съществуващата съдебна практика и международните нормативни актове, от които са направени изводи за правилното прилагане на нормативната уредба.

5. Източници на изследването

Източниците, които са използвани при направеното изследване са: Конституцията на Република България, Наказателния кодекс и Наказателно процесуалния кодекс на Република България, наказателноправните и наказателно-процесуалните закони на някои европейски държави, както и редица международни актове. Изследвани са монографии, студии, доклади, както в печатни, така и в онлайн издания. Разгледани са тълкувателни решения, присъди от съдебната практика на ВКС по отношение на наказателни дела от частен характер.

6. Практическо значение на изследването

Научната новост на изследването на първо място е в подхода за решаване на теоретични и практически проблеми на частното обвинение като институт в наказателното производство. Наказателното преследване

по инициатива на пострадалия се разглежда цялостно, а не само от гледна точка на наказателното производство и наказателното право.

7. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 214 страници. Съдържа 249 бележки под линия. Цитирането на източниците е съобразено с установените изисквания за съответния език или за интернет източниците. Библиографската справка на използваната литература съдържа общо 224 заглавия, от които 157- на кирилица, 45- на латиница и 22- са интернет източниците.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, три глави и заключение. Всяка от главите съдържа от 3 до 4 параграфа, в които отделните въпроси от предмета на изследването са тематично обособени в заглавия и подзаглавия, означени чрез точки с арабски цифри. След всеки параграф от всяка отделна глава съдържа междинни изводи и предложения за подобряване на наказателно-процесуалното законодателство. Дисертационният труд завършва със заключение.

II. Съдържание на дисертационния труд

1. Увод

В уводната част е акцентирано на научнопрактическия характер и актуалността на темата. Формулирани са предметът, целта и задачата на труда. Изведена е подробна аргументация за необходимостта от разработване на тази тема.

2. В глава първа "Историческо развитие на наказателното преследване по частна инициатива в националната правна практика" проследяването на историческото развитие на проблема намира основание не

само в интереса, който поражда един такъв подход, но и в практическата необходимост да се постигне по-задълбочено познание, както за престъпленията, преследвани по пътя на частното обвинение, така и за самото наказателно производство. Разгледани са някои текстове на Конституцията на Република България и на Европейската конвенция за правата на човека и е обърнато внимание на съдебната практика, свързана с наказателното преследване по частна инициатива.

Една такава съпоставка на разбирането за наказателното преследване по частна инициатива през различните епохи на развитие в нашата история, дава възможност за вникване в причините и факторите, довели до обособяването ѝ като правен институт, а по този начин се постигат задачите, които са поставени.

В параграф първи "Възникване и развитие на наказателно преследване по частна инициатива" е направено сравнение на наказателното производство от частен характер през Средновековието, Османското господство, Социализма със сега действащото законодателство. Изследването на историческото развитие дава възможност да се проследят и тенденциите в развитието на законодателната политика по отношение на наказателното преследване по частна инициатива спомага за по-доброто осмисляне на института наказателно преследване от частен характер.

В точка 1.1. подробно са разгледани сборници като Еклогата, Закона за съдене на людете, Крумовото законодателство и др., с които се поставя основата на българското наказателно право и процес. От изследваните източници се установява, че са извършвани престъпления, които днес се преследват по частна инициатива, но не са

нормативно уредени в конкретен нормативен акт, а са разпокъсано уредени в различни законодателни актове. През разглеждания период интерес представляват и санкциите, налагани спрямо лицата, които осъществяват тези деяния, тъй като те са се определяли от интересите на изграждащата се феодална класа. В българските земи са прилагани три вида наказателна репресия- кръвното отмъщение, откупът и налаганата от държавата санкция.

Независимо от създадените текстове, които регулират престъпността, за престъпленията като обида, клевета и лека телесна повреда, остава да действа българското обичайно право. Чувството на достойнство и представите за справедливост по това време се свързват по-скоро с езическите обичаи, които са изисквали увредената личност или семейната общност да отговори на удара с удар. Очакването, че ще последва такова отмъщение, възпира нападателя от престъпния порив.

В точка 1.2. е обърнато внимание на отражението на османското законодателство върху българското население и държавност, както и развитието на съдебната система през този период. Това е от особено значение, както за разбирането и същността на престъпленията, преследвани по тъжба на пострадалия, така и за осмислянето на съдебното производство.

С установяването на османското население на територията на българските земи, се налага не само фактическа власт, но и правна система, която се различава със своите традиционни и религиозни особености, както от националната, така и от европейската. Правната система, която действа през разглеждания период на територията на българските земи е смесица от турското законодателство, европейското и държавноправните традиции на българите. Спрямо българите е прилагано наказателното право на

Шериата и обичайното наказателно право на българите в селската община и задругата, като престъпленията, които днес обособяваме в групата на престъпленията от частен характер запазват основните си характеристики.

В параграф втори ”Построяване на новобългарския наказателния процес” е обърнато внимание на начина и темпото на развитие на наказателното право и наказателно-процесуалното право в следосвободженските години, когато започва преустройство на българското общество във вид на самостоятелна държавност. В периода след Освобождението на България, националното наказателно право и наказателно-процесуално право е не само твърде разпокъсано, но и оскъдно. Пример за това е липсата на единен законодателен акт, в които да са поместени всички престъпления и съответните наказания. Това налага изготвянето на Закон за допълнение и изменение на Имперския наказателен закон, който действа от 1884 година и регламентира престъпленията от частен характер */които се преследват и наказват само ако има искане от пострадалата страна/*. С влизането му в сила определена група престъпления започват да се преследват и наказват само по тѣжба на пострадалия - причиняване на телесни повреди, заплаха за убийство, обида, клевета, различни форми на засягане половата неприкосновеност и др. Това разделение е направено и от необходимостта интересът на отделния индивид да доминира над интереса на държавата, която да не се намесва в посоченото наказателно производство без това да е наложително.

Предвид това, създаването на правната система може да се раздели на няколко етапа: процес на отмяна на завареното турско феодално законодателство, подем на

новобългарското наказателно законодателство и развитие на наказателното правораздаване в епохата на социализма.

В точка 2.1. са анализирани престъпленията, преследвани по тъжба на пострадалия, както и производството по тази категория дела. Престъпленията все още не са намерили правен изказ в някой от законодателните актове, поради невъзможността на местното българско население да се развива в обществено - политическия и икономическия живот и изолираността от останалия Европейски свят. На територията на българските земи в разглеждания период действа Имперския наказателен закон от 1858 г., въпреки че не е бил пригоден да удовлетвори изискванията, които се поставяли пред новата българска държава. Той се прилага, тъй като българското население няма до този момент законодателен акт, който да регламентира характерните за времето престъпни деяния. Делата за престъпленията, които се преследват по частна инициатива са разглеждани от органите на местното самоуправление, които са прилагали обичайното наказателно право. Наказанията, които са налагани са степенувани в зависимост от вида на престъплението. По-тежките престъпления се разглеждат от османския съд по османското право, а по-леките престъпления, сред които са сбивания и телесни повреди, обиди и клевети, извършени от българи срещу българи, се разглеждат по българското обичайно право.

В точка 2.2. е проследено изграждането на новата съдебна реформа в българските земи.

През този период разглеждането на дела от частен характер е осъществявано посредством помирителните съдилища.

Разгледани са нормативни актове като Законът за углавното съдопроизводство, Наказателният закон, Съдопроизводството по углавните дела, които са подсъдни на мировите съдии, Закон за устройство на съдилищата, от които може да се вземат данни по отношение на начина, по който протича производството от частен характер, предявяването на тъжба и нейните реквизити, основанията за прекратяване на наказателното производство, както и правата на наследниците на частния тъжител.

От разпоредбите, които регламентират престъпленията, преследвани по частна инициатива се установява, че наказанията, които се налагат при доказана виновност на извършителя са тъмничен затвор или глоба. Причината за по-леко наказуемите престъпления се корени в ниската степен на обществена опасност.

В точка 2.3. са разгледани действащите тогава нормативните актове и отражението им по отношение на производството, иницирано от частния тъжител, престъпленията от частен характер, както и издадената наказателно правна и наказателно-процесуална литература, относима към наказателното преследване по частна инициатива. Изследваният теоретичен материал от този период, дава основание да се направят два основни извода:

- От една страна е концепцията за частно непозволено увреждане, което датира още от средновековното право. Става въпрос за съществуването на престъпления, които са насочени главно към нарушаване на някои права и интереси на гражданите, а не на държавата.

- От друга страна, тези престъпления са отбелязани в специална група на основание тяхната незначителност. Донякъде това обяснява интересът към престъпните деяния, преследвани по тъжба на пострадалия.

След подробен анализ на законодателството относно извършването на наказателно преследване по частна инициатива в исторически план, се установява, че:

- Престъпленията от частен характер съществуват, но през различните периоди групата на тези престъпления включва различни деяния;
- Наказателното производство се образува по тѣжба на пострадалия, като през отделните периоди същата може да бъде предявена както в писмена, така и в устна форма;
- Санкциите, които са предвидени в отделните периоди, са различни.

Историческото разглеждане на наказателното производство по частна инициатива, както и на престъпленията от частен характер, дава основания да се твърди, че те имат еволюционен характер. Още през Средновековието са познати престъпленията от частен характер и са известни начините, по които са разрешавани споровете. Впоследствие същите са регламентирани в отделни законодателни актове и постепенно се изгражда и съдебна практика по отношение на наказателното производство от частен характер. Като се проследява прилаганото законодателство през различните етапи, може да се стигне до извода, че то отразява спецификите на обществено-икономическото състояние на страната ни. От друга страна се наблюдава стремеж към кодификация и определяне на специфичен подход при разглеждане на наказателните дела от частен характер.

В параграф трети ”Единството на историчното и логичното в обяснението на престъпленията от частен характер в новата и най-новата българска история” е обърнато внимание на съставите на престъпленията от частен характер и на тяхното развитие през Средновековието, Османското робство, Социализма.

Трябва да се посочи, че дори нерегламентирани в конкретен писмен нормативен акт в Средновековието и годините по време и след Освобождението на България, телесните повреди се разграничават според вида и характера на увреждането на индивида. Тяхната нормативна уредба, както по НЗ, така и по наказателното законодателство след социалистическата революция у нас предвижда тежка, средна и лека телесна повреда, разграничаването на което е основано на индивидуалните последици за пострадалия.

Обхватът на престъпленията, преследвани по тъжба на пострадалия според Наказателния закон и Съдопроизводството по углавни дела, които са подсъдни на мировите съдии, утвърден с указ от 25.05.1880 г., под № 226, обн., ДВ, бр. 49 от 4.06.1880 г., е бил по-широк. Освен познатите днес престъпления, в закона са били включени и престъпленията, свързани с избиращелното право някои от разпоредбите за половата неприкосновеност.

В Наказателния кодекс от 1951, отменен с ДВ, бр. 26 от 2 април 1968г., престъпленията, преследвани по инициатива на пострадалия, са лека телесна повреда, обида и клевета, принуда, нарушаване неприкосновеността на жилището, издаване на чужда тайна.

Синхронизацията на българското наказателно процесуално законодателство с практиките на европейските страни е важен и необходим процес, който е актуален не само заради изключително високата юридическа и морална стойност на правото на лична свобода, но и поради непрецизността на някои от нормите, отнасящи се до наказателното преследване по частна инициатива. Това е една от причините да се разглеждат законодателните актове на други европейски страни и съществуващата съдебна практика.

В тази връзка следва да се спомене, че престъпленията от частен характер са разпокъсано посочени в отделни разпоредби в Наказателния кодекс на Република България */посочени са в разпоредбите на чл. 161, 175, 218в и 348а от НК/*. С цел да се даде по-голяма яснота и улеснение по търсене на информация относно тази група престъпления е необходимо да бъдат обособени в обща разпоредба.

3. В глава втора ”Наказателно преследване по частна инициатива – същност и условия за образуване”, се разглеждат подробно предпоставките за образуване на наказателно производство от частен характер, тъй като този проблем не е засегнат широко в практически и теоретичен план. Проучено е едновременно националното законодателство и това на други страни, за да се взаимстват по-добри практики. Направена е съпоставка между наказателното производство от общ характер и наказателното преследване по инициатива на пострадалия. Чрез анализ на резултатите на статистически проучвания относно броя на образуваните наказателни дела от частен характер, броя на прекратените наказателни производства и броя на осъдените извършители, е направен опит да се формулират изводи относно развитието на наказателното производство, образувано по тѣжба на пострадалия.

По отношение на изследвания проблем може да се обобщи, че наказателното преследване по тѣжба на пострадалия е сложна процесуална дейност, която се състои от субектите, които участват в това производство, събирането на доказателства, които подкрепят твърдяното от пострадалия в тѣжбата, както и правилното прилагане на закона. Наказателното производство от частен характер, установява специфични особености, които го

характеризират като форма на наказателно - процесуалната дейност и го отличават от останалите производства, а именно-образува се по инициатива на пострадалия, не е необходимо досъдебно производство, принципът за официално начало, изрично установен в НПК е неприложим, поддържането на обвинението и тежестта на доказване зависи от волята на частния тъжител и др.

В параграф първи ”Същност на наказателното производство от частен характер” са обяснени следните понятия- *обвинение, наказателно обвинение, частно обвинение, наказателно преследване, възбуждането на наказателното преследване от частен характер, наказателно преследване по частна инициатива.* Това се налага, тъй като в българската наказателно-процесуална практика съществуват разнородни понятия за изследвания институт, които се застъпват взаимно. Поради тази причина е направен анализ на наказателно-процесуалните актове на някои европейски държави, за да се открият проблемните моменти в наказателното производство от частен характер, защото в глобализиращия се свят престъпленията дори и да имат идентични формулировки, то превантивните и корекционните правните санкции са различни.

Предвид това можем да определим наказателното преследване по инициатива на пострадалия и чрез следните формулировки:

- Специални процесуални правила за разглеждане на престъпления, за които пострадалия подава тъжба пред конкретен съдебен орган.
- Форма на наказателно преследване, което се преследва само по тъжба на пострадалия за извършено спрямо него престъпление.

- Наказателно производство, характеризиращо се със специален вид наказателно – процесуални действия в рамките на специална законова процедура, която позволява на частния тъжител да изрази волята си за преследване на автора на престъплението, което се явява задължително за съда.

- Наказателно производство, образувано по тъжба на пострадалия за определени в НК престъпления.

В точка 1.1. е обърнато специално внимание на фигурата на пострадалия. В връзка с това следва да се посочи, че в ЕС са приети редица мерки за установяване на минимални стандарти за защита на пострадалите, най-вече по отношение на правата им на достъп до правосъдие. Тъй като съществува широк кръг от въпроси, свързани с частния тъжител, обект на правен и научен интерес, са актуални аспектите, отнасящи се до конституирането на частния тъжител в наказателното производство. Той е основна фигура в това производство и от неговата активност зависи дали ще бъде образувано наказателно производство от частен характер, или тъжбата му ще остане без правни последствия. Смисълът и ефективността на наказателното производство по тъжба на пострадалия, можем да търсим:

- във възможността държавата да предоставя правото за образуване на наказателно производства на самия пострадал;

- и в желанието на пострадалия да защити лично засегнатите с престъплението права и интереси.

Фигурата "частен тъжител" заема важно място в наказателното производство от частен характер. Това се дължи на кръга от права и задължения, които пострадалия придобива, както и с неговите активни действия по отношение на наказателното производство.

Затова в обобщение може да се посочи, че:

- фигурата на частния тъжител със своите специфични характеристики заема основно място в производството от частен характер. Той е страна в наказателното производство от частен характер, която концентрира във функциите си претенциите си спрямо обвиняемия;

- водеща е обвинителната функция, според която частният тъжител е главен обвинител и като такъв трябва да докаже тезата на обвинението, като представи всички доказателства, които я подкрепят.

В точка 1.2. са посочени случаите, в които наследниците могат да встъпят в производството по тъжба на пострадалия при смърт на частния тъжител. От съществено значение е, че и при трите процесуални фигури на пострадалия, правото му да участва в наказателното производство преминава върху неговите наследници. Очевидно е, че правата на тъжителя се нуждаят от усъвършенстване, при което следва да бъдат отчетени специфичните особености на отделните случаи, както и обстоятелството дали се отнася до реални обществени или частни интереси, които трябва да бъдат защитени в наказателния процес. НПК не предвижда специален срок, в който наследниците на частния тъжител следва да подадат тъжба, като следователно се приема, че става въпрос за един и същи срок. Наследниците на тъжителя не следва да са обвързани със срока, посочен в чл. 81 ал.3 от НПК, тъй като същият се отнася изрично за лицата, спрямо които е извършено престъпление. От друга страна начинът и времето, в което наследниците ще научат за извършеното престъпление, е различен от този на частния тъжител. Този срок за подаване на молба от наследниците на тъжителя, не следва да надвишава срока

по чл. 81 ал.3 от НПК, но и не може да бъде по-малък от един месец.

В НПК не е предвидено ограничение в кръга на наследниците, върху които преминава процесуалната правоспособност на пострадалия.

Интерес представлява и въпросът каква ще е съдбата на наказателното производство след смъртта на частния тъжител. НПК дава процесуална възможност при евентуална смърт на частния тъжител, правото да поддържа обвинението за престъпление от частен характер да премине върху неговите наследници, но ако делото е образувано въз основа на надлежна тъжба. След смъртта на тъжителя и в случай, че предявената тъжба има пропуски, същите не могат да бъдат отстранени с каквито и да е действия от страна на неговите наследници. Последните нямат право да подават тъжба за извършено престъпление спрямо тъжителя или да поправят същата.

В точка 1.3. е даден отговор на въпроса дали частният тъжител може да бъде разпитван като свидетел в наказателното производство. В НПК не съществува законова разпоредба, която да дава възможност частният тъжител да бъде разпитван като свидетел в същото производство, но в случаите, когато той е конституиран и в качеството на граждански ищец, законът позволява последният да бъде разпитван като свидетел. Тези две твърдения са противоречиви, тъй като и в двете производства съществува фигурата "частен тъжител". Освен това са отразени принципните различия по поставения въпрос между българското законодателство и това на останалите европейски страни.

В точка 1.4. тъжбата е разгледана като основание за образуване на наказателно производство от частен характер.

Обърнато е внимание на основните проблеми, които могат да възникнат при предявяване на тъжбата, като е направен опит да се даде определение на тъжбата. Под тъжба следва да се разбира писмено изложение на лице, пострадало от престъпление от частен характер, подадено пред надлежния съд, с което се иска наказване на извършителя на престъпното деяние.

Изясняването на изискванията относно съдържанието на тъжбата са от двойствено значение, тъй като от една страна са положителни предпоставки за образуване на наказателно производство от частен характер, а от друга страна, те се разглеждат и като условия за прекратяване на наказателното производство от частен характер. За да бъде избегнат отказът за образуване на наказателно производство от частен характер и неговото прекратяване, е необходимо пострадалият да получи необходимата информация относно правото му да подаде тъжба срещу конкретно посочено от него лице и изискванията относно съдържанието на тъжбата. Дори един от тези елементи да не е налице, наказателно производство за престъпление от частен характер не може да бъде образувано, а когато е образувано трябва да бъде прекратено.

Тъй като някои от недостатъците и пропуските в тъжбата могат да бъдат премапнати, съдебният състав може да даде срок, в който те трябва да бъдат отстранени от тъжителя, стига да не е изтекъл шестмесечния срок за подаване на тъжбата. След като се извърши проверка на съдържанието на тъжбата и останалите изисквания, съдът преценява дали са налице условията за образуване на съдебно производство. Ако са налице положителни условия, съдът се произнася с разпореждане, с което дава ход на тъжбата –чл. 247 ал.1 т.2 от НПК. Редовната тъжба има значение не само за тъжителя, но и за подсъдимия.

Тъжителят трябва да доказва осъществено спрямо него престъпление и неговото авторство. Когато тъжбата има пороци и същите не са отстранени в указания от съда срок, тя се връща с разпореждане на председателя на съда. Това действие на съда може да се обжалва пред въззивния съд.

Необходимостта в НПК да се съдържа уточнението, че тъжбата може да бъде подадена от няколко лица, които са независими едни от други при упражняване на тяхното право е свързана с правото на пострадалите да бъдат информирани за правата, които имат възможност да упражнят в производството. Ако един от тях е сезирал вече съда, другите не могат да реализират правата си, освен ако не се присъединят към образувания вече процес. Обстоятелството, че единият от пострадалите се е спогодил с автора на престъпното деяние, обаче не лишава останалите от правото им на тъжба. Обсъдена е възможността и условията, при които няколко пострадали да подадат обща тъжба и да се конституират в съдебното производство като частни тъжители. Този проблем е разгледан и през призмата на чуждото законодателство, с цел да бъде направено предложение за подобряване на наказателно-процесуалните разпоредби в тази насока, за да бъдат по-пълно защитени правата на пострадалия в наказателния процес. Във връзка с това е направено предложение за изменение на чл. 80 от НПК.

В точка 1.5. са разисквани предпоставките за предявяване на граждански иск в наказателното производство от частен характер. Важно е да се отбележи, че както частния тъжител, така и гражданския ищец са пострадали от престъпление и са претърпели имуществени и / или неимуществени вреди от престъпното деяние, поради което законодателят е предвидил възможността за предявяване на граждански иск в наказателното

производство. Това от своя страна поставя пред съдилищата за разрешаване много въпроси, отговорите на които не са уредени в НПК, а именно: относно кръга на лицата, които могат да предявят граждански иск; формата на предявения граждански иск; срокът, в който може да бъде подаден този иск; по кой ред следва да се разглежда предявения граждански иск.

Гражданския иск може да бъде предявен единствено от лицата, които имат право на това. Съдът не може служебно да предяви граждански иск, или да се произнесе по непредявен граждански иск, тъй като съдът не може да присъжда обезщетения в полза на пострадалите лица по наказателни дела. С цел подобряване на българското законодателство относно предявяването на граждански иск в наказателното производство от частен характер, е разгледано как е решен проблемът в законодателството на някои европейски държави.

В параграф втори "Участието на прокурора по дела от частен характер" се разглежда участието на прокурора по дела от частен характер като възможност, която има за цел да защити правата на пострадалите, които не могат да се защитят сами. Самото участие на прокурора е своеобразна гаранция за защита на тези лица и за спазването на принципа за равнопоставеност в наказателното производство.

В точка 2.1. е разгледана съдебната практика по наказателни дела от частен характер и предвидените законови текстове, които посочват случаите, при които прокурорът встъпва в наказателното производство от частен характер. Посочени са последствията от това и възможността пострадалият да може да продължи да

поддържа обвинение като частен тъжител, ако прокурорът се оттегли.

В точка 2.2. са анализирани предпоставките за образуване и продължаване на наказателно производство от частен характер от прокурора, като са посочени и последствията от това.

В точка 2.3. е посочена възможността прокурора да предяви граждански иск в производството от частен характер, като е разгледано наказателно-процесуалното законодателство на някои европейски държави.

В параграф трети "Образуване на наказателно производство по тъжба на пострадалия " са анализирани действията на председателя на съда, произтичащи от разпоредбата на чл. 247 ал.1 т.2 от НПК и задълженията на съдия-докладчика съгласно разпоредбата на чл. 248 ал.2 от НПК. Образуването и отказът за образуване на наказателно производство от частен характер е разгледан и в законовите актове на някои европейски държави. Направени са предложения с цел подобряване на наказателното производство от частен характер.

Изследването на проблемите, свързани с образуване на наказателното преследване по частна инициатива и последствията от него е невъзможно без да се разгледа въпросът, при какви условия физически лица могат да започнат наказателно преследване по частна инициатива. Това противоречи на принципа за служебно начало, който е водещ в наказателния процес. Според него в пределите на своята компетентност съдът, прокурорът и разследващите органи са длъжни да вземат всички мерки за установяване на обективната истина. Като се има предвид това, подаването на частна тъжба директно до

съда, компетентен да разгледа делото, представлява съществено отклонение от процесуалните правила. Ето защо това представлява не толкова важен, колкото интересен институт, тъй като от една страна съдържанието на тъжбата е основание да се образува наказателно преследване от частен характер, а от друга е предпоставка за прекратяване на производството. Необходимо е съдът да осигури такова развитие на наказателния процес, което ще доведе до ефективна защита на правата и законните интереси на гражданите.

За усъвършенстване на производството по наказателни дела от частен характер и за да бъде наказателното производство по-ефективно, следва образуването или отказът на наказателно производство от частен характер да става от съдия - докладчик, а не от председателя на районния съд.

В точка 3.1. са посочени предпоставките за прилагане на реторсията-при какви случаи и за кои престъпления, както и последиците, които ще настъпят. Реторсията представлява интерес поради специфичните си характеристики, а именно:

- прилага се само в производството от частен характер;
- прилага се по отношение на престъпленията лека телесна повреда и обида;
- няма задължителен характер;
- може да доведе до освобождаване на двете страни от наказателна отговорност;
- частният тъжител е едновременно пострадал и подсъдим в производството от частен характер;
- подсъдимият е едновременно пострадал и частен тъжител в производството от частен характер;

Освен това, трябва да се добави, че в сегашната си редакция НПК не предвижда отделна глава, в която да са събрани особените правила за разглеждане на наказателното производство от частен характер, поради което е направено предложение да бъде обмислен вариант същото производство да бъде отделено в отделна глава за по-голяма яснота и прецизност. Разделянето на наказателното производство от частен характер от останалите производства ще допринесе за по-ефективна защита по отношение на пострадалия.

4. В Глава трета "Прекратяване на обвинението по дела от частен характер" са разгледани въпросите относно същността и последиците от изменението и прекратяването на наказателното производство от частен характер и са направени разграничения със сходни правни науки, с оглед извличане на съответни изводи за усъвършенстване на нормативната уредба. Направен е опит да се формулират някои понятия. Това се налага поради факта, че през последните години сме свидетели на появата и широкото разпространение на разнообразни и нови подходи за разрешаване на конфликти независимо от тяхната дълбочина и интензитет. Поради тази причина прекратяването е сравнено със сходни институти като помирение, реторсия и освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл. 78а от НК и медиация. Разгледани са някои проблемни ситуации при прилагането на отделните институти, като са направени изводи в тази насока.

В параграф първи "Прекратяване на наказателното производство от частен характер, като последица от оттеглянето на тъжбата" са посочени основанията за прекратяване на наказателното

производство, както по дела от общ характер, така и по дела от частен характер. На базата на разгледаната наказателно-процесуална уредба на наказателното производство в международен аспект се достига до изводи, свързани с прекратяването на наказателното производство от частен характер.

Параграф втори ”Прекратяване на производството по дела от частен характер при изменение на обвинението” е посветен на изменението, което може да настъпи при наказателни дела от частен характер.

Съгласно българското законодателство съществува възможност за изменение на обвинението по дела от частен характер, което е подчинено на общите изисквания и положения, валидни за изменение на обвинението на останалите престъпления, съдържащи се в НК. Трябва да е ясно, че изменение на обвинението не се прилага, когато трябва да се приложи закон за същото, еднакво или по-леко наказуемо деяние, без съществено обвинение на обвинението. Това е свързано с твърдението, че само в тези случаи обвиняемият няма нужда от защита на правата си. В повечето случаи се приема, че този институт гарантира правата на обвиняемия. Въпреки това по отношение на делата от частен характер значение имат и трите хипотези отразени в чл.287 ал.5 ал.6 ал.7 от НПК

Когато по наказателни дела се стигне до изменение на обвинението първоначалното обвинение престава да съществува, затова производството след изменение на обвинението ще се осъществява на основата на новото обвинение. В противен случай, ще се стигне до нарушаване на процесуалните права. Това донякъде поставя въпроса за развитието на производството - дали то се прекратява или продължава с новото обвинение.

Независимо колко съществено е изменението от обстоятелствената част на частната тъжба, то трябва да се предяви на подсъдимия по предвидения в закона ред, за да не се стигне до нарушаване на правото му на защита. Всяко съществено изменение на обстоятелствената част на обвинението следва да се поиска по съответния процесуален ред от страната, която го повдига и поддържа и да се допусне от съда. Изменението е съществено, когато установените на съдебно следствие нови обстоятелства изменят фактическия състав на описаното в обвинителния акт деяние, за което подсъдимият е бил предаден на съд и сочат основания за прилагане на закон за същото, по-леко или по-тежко наказуемо престъпление, по което той не се е защитавал.

В параграф трети ”Прилагане на помирението и процедурата по медиация” са разгледани понятия, като помирението и медиацията, които са сравнени с чуждестранната съдебна практика. Направени са препоръки за подобряване на законодателството в тази насока, както и са разграничени понятията между помирение, медиация и споразумение.

Помирението между пострадалия и подсъдимия е един от начините за решаване на социални конфликти в областта на наказателното преследване, без да се стига задължително до наказание.

С цел да се улесни помирителната процедура, съдът може да привлече към наказателното производство специализиран посредника. Ако не е постигнато помирение в срока определен от съдия – докладчика, се насрочва делото съгласно правилата за производство от частен характер, без това да пречи на страните да се помирят във всеки един момент преди произнасянето на присъдата.

Използването на медиацията */от друга страна/* ще допринесе до нова правна култура и утвърждаване на демократичните ценности в обществото. Успешната медиация води до трайно разрешаване на конфликта между двете страни.

Законодателят има за цел да реши конфликта, възникващ от престъплението, като това може да се постигне по дружелюбен начин - чрез процедури по медиация. Ако пострадалия и извършителя на престъплението се помирят или бъде платено обезщетение за увреждането или жертвата и извършителят на престъплението се договорят за начина на обезщетяване за него, съдът може да приложи извънредно смекчаване на наказанието.

В параграф четвърти ”Освобождаване на подсъдимия от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл. 78а от НК”, са посочени основанията, които следва да са налице, за да бъде освободен подсъдимия от наказателна отговорност с налагане на административно наказание.

Освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание също не е добре регламентирано в българските законодателни актове. На пръв поглед от разпоредбата на чл. 78а от НК, не става ясно дали същата може да бъде прилагана по отношение на наказателното производство от частен характер. Въпреки това съществуващата практика е категорична, че в производството от частен характер подсъдимият може да бъде освободен от наказателна отговорност с налагане на административно наказание.

Присъствието на разпоредби в закона, които да регламентират изброените институции биха могли да допринесат за по-ефективен съдебен процес, като се

намали броя на ненужно заведените дела. Всичко това би могло да доведе до намаляване прекомерното работно натоварване на съдилищата, възможността делата да се разглеждат в разумни срокове.

Настоящото българско процесуално право е отражение на историческото развитие на страната и влиянието, което оказват върху страната западноевропейски страни.

В България трябва да се обърне специално внимание на последните три института, които разгледахме - помирение, медиация, освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, тъй като с тяхното прилагане ще се разтовари съдебната система от множеството наказателни дела.

Заклучение:

В заключението на дисертационния труд са изведени основните резултати от изследването. Формулирани са по-съществени предложения, които да доведат до предотвратяване на някои пречки и трудности при прилагането на института и до усъвършенстване на нормативната уредба, както и ще улеснят правоприлагащите органи. От една страна престъпленията, преследвани по тъжба на пострадалия, са специална група престъпления, за които се прилагат и специфични правила, от друга страна производството по частна инициатива е специално производство, отличаващо се със специфични особености по отношение на образуването на производството, поддържане и изменение на обвинението и прекратяване на производството. Въпреки това българският законодател не е отделил наказателното производство от частен характер в отделна глава, както е направено по отношение на някои особени производства.

III. Справка за приносните моменти

Според автора дисертационният труд съдържа следните приноси:

1. Предложени са определения на някои понятия, които са от съществено значение за извършването на наказателното преследване от частен характер и често се разглеждат като разбиращи се от само себе си. Това в науката винаги води до многосмислие и емпиризъм, до спор заради думите, а не за същността на понятията.

2. С цел да се даде по-голяма яснота и улеснение по търсене на информация относно престъпленията, които се преследват по тъжба на пострадалия е необходимо същите да бъдат обособени в обща разпоредба в Наказателния кодекс на Република България, със следното съдържание: *”Наказателното производство се преследва по тъжба на пострадалия за следните престъпления:”/като се изброят престъпленията, които са посочени в чл. 161, 175, 218в и 348а от НК/*

3. Би следвало да се очертае начинът, по който протича наказателното производство от частен характер и то да бъде отделено в отделна глава на НПК, озаглавена *”Извършване на наказателно производство по частна инициатива”*¹, в която глава да намерят място всички разпоредби, които са относими към това производство, като се създадат и нови разпоредби:

“чл.....Наказателното производство от частен характер се образува по тъжба на пострадалия за извършени престъпления, посочени в особените разпоредби на чл. чл. 161, 175, 218в и 348а от НК.”;

“чл...(1) Съдът дава ход на делото, когато страните са редовно призовани и се е явил частният тъжител или негов повереник. (2) В първото съдебно

¹ Или за по- кратко и ясно *”Наказателно производство от частен характер”*

заседание съдът приканва и двете страни да изложат подробно всички факти и обстоятелства, които са им известни във връзка с повдигнатото обвинение, да вземат становище по заявеното от другата страна, да сключат помирение.";

"Чл... Доколкото в тази глава няма особени правила, прилагат се правилата за разглеждане на дела от общ характер."

4. Образуването или отказът от образуване на наказателно производство от частен характер трябва да става от съдията - докладчик, а не от председателя на районния съд.

5. Необходимо е да се гарантира, че пострадалите ще участват пълноценно и ефективно в наказателното производство от частен характер. С оглед на това може да бъде конкретизирано правото на частния тъжител, конституиран в качеството си на граждански ищец, да бъде разпитван като свидетел.

6. В труда се изведе идеята, че нормата на чл. 80 от НПК да бъде допълнена, като ясно се очертае редът, по който наследниците могат да встъпят в производството като частен тъжител. Предвид това е необходимо да се добави следното:

"Чл. 80. (1) Пострадалият от престъпление, което се преследва по тъжба на пострадалия, може да повдига и да поддържа обвинение пред съда като частен тъжител, както и лицето, което наред с пострадалия или вместо него има право да подаде тъжба. След смъртта на лицето това право преминава върху неговите наследници. (2) Ако няколко лица имат право да повдигат и да поддържат обвинение пред съда като частен тъжител за същото престъпление, всеки от тях е независим от другите при упражняване на това право. (3) Ако обаче само един от правоимащите вече е повдигнал обвинение пред съда като

частен тъжител, останалите могат само да се присъединят към образуваното производство, и то в положението, в което производството се намира към момента на изявлението за присъединяване.“

7. Необходимо е в чл. 81 от НПК да се предвиди срок, в който наследниците на частните тъжители могат да упражнят правото си, като предявят тъжба. Предвид това, текстът на чл. 81 от НПК, следва да бъде допълнен, като в ал. 3 се добави: “Тъжбата трябва да бъде подадена в едномесечен срок от деня, в който наследниците на пострадалият са узнали за извършване на престъплението, или от деня, в който пострадалият е починал.“

Следва да се предвиди и възможността група от пострадали да участват в производството с обща тъжба, като се създаде ал.4, със следното съдържание: (4) Ако пострадалите са няколко, могат да подават обща тъжба и/или срещу няколко лица. Подсъдимият може да предяви насрещна тъжба срещу пострадалия, ако има връзка с предмета на делото.

8. С цел по-ефективната защита на правата на наследниците според чл. 84 ал.1 от НПК, трябва да конкретизира видът на вредите, по които може да се предяви гражданския иск.

9. Поправката на недостатъците и пропуските в тъжбата не трябва рестриктивно да ограничава правата на частния тъжител без точната формулировка на законен срок, затова е належащо в НПК да се добави разпоредба, от която да става ясно, че в случай на пропуски или неточности в тъжбата, съдия-докладчикът да се разпорежи пострадалото лице да поправи същите в 14 дневен срок, стига да не е изтекъл срокът по чл. 81 от НПК.

10. От съществено значение е в НПК да се посочат извънсъдебните способи за решаване на делото от частен характер, както и разпоредба, която да задължава съдия –

докладчикът да подканва спорещите страни към помирение.

11. В разпоредбата на чл. 24 ал.1, т.8 от НК следва да се възстанови основаниято за прекратяване на делото от частен характер, поради освобождаване на подсъдимия от наказателна отговорност с налагане на административно наказание по чл. 78а от НК, като се добави и изразът “или с налагане на административно наказание”.

12. Разпоредбата на чл. 248 ал.2 от НПК трябва да се допълни, като се добави т. 5, със следното съдържание: “Налице ли са предпоставките за сключване на помирение и прилагане на процедурите по медиацията.”

13. От съществено значение са общотеоретичните изводи за вписването на националната ни правна система в по-широката система на международното право. Този факт е с огромно практическо значение в епохата на глобализацията като перспектива за успешна житейска реализация на бъдните поколения.

IV. Списък на публикациите по темата на дисертацията

1. Стоянова, Нели. Някои аспекти от правата на частния тъжител като пострадал от престъпление, Докторантите в диалог с науката, Благоевград: Унив изд. ”Неофит Рилски”, 2010, 211-216;

2. Стоянова, Нели. Участие на прокурора по наказателни дела от частен характер, Двадесета юбилейна

международна научна конференция 3 - 4 юни 2010, Съюз на учените-Стара Загора, изд. Съюз на учените - Стара Загора ISBN 9789549329469, 52-56;

3. Стоянова, Нели. Образоване на наказателно производство, преследвано по тъжба на пострадалия, Двадесета юбилейна международна научна конференция 3 - 4 юни 2010, Съюз на учените-Стара Загора, изд. Съюз на учените - Стара Загора ISBN 9789549329469, 56-59;

4. Стоянова, Нели. Помирението като способ за прекратяване на наказателното производство, преследвано по тъжба на пострадалия, Годишник-наука-образование, изкуство, том 4, Съюз на учените Благоевград, 2010, 132 - 138

5. Стоянова, Нели. Частна тъжба, изд, център при Русенски университет "Ангел Кънчев", Научни трудове, том 49, серия 7, Правни науки, Русе 2010, 202-205.